

РОЗДІЛ **2** ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА
ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

УДК 378.035 : 34

Брижко Михайло

ORCID 0009-0005-5919-887X

Аспірант кафедри педагогіки і методики
викладання історії та суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: mr.bryzhko@gmail.com

ПРАВОВА КУЛЬТУРА МОЛОДІ: ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Мета роботи – розкрити сутність поняття правової культури молоді, виділити її особливі характеристики, довести, що правова культура молоді є системоутворюючим фактором правової демократичної держави.

Методологія. Методологічну базу дослідження склали загальнонаукові методи. За допомогою системного підходу було досліджено поняття правової культури молоді як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, складної динамічної системи. За допомогою діалектичного методу проаналізовано структуру поняття та зроблено висновок про центральні її складові елементи. Застосування функціонального методу дало можливість виявити особливості функцій правосвідомості, правової культури та принципів правового виховання молоді. Додатково, дослідження доповнене критичним осмисленням попередніх наукових здобутків з проблематики правової культури.

Наукова новизна статті виражена у комплексній характеристиці дефініції «правова культура молоді». На основі синтезу основних підходів до розуміння правової культури суспільства виокремлено основні ознаки поняття правової культури молоді, визначено її особливості як динамічного соціально-правового феномену, окреслено розуміння правової свідомості як центрального елемента правової культури та ключової складової становлення сучасної демократичної держави.

Висновки. На сьогоднішній день існує багато різних підходів до визначення поняття «правова культура молоді», які ґрунтуються на загальних ознаках дефініції правової культури та підкреслюють її особливості. З позицій інтегративного підходу правова культура молоді постає як цілісний динамічний соціальний феномен, який складається з таких основних елементів: права як регулятивної нормативно-ціннісної системи, правосвідомості як відображення правових нормативів і цінностей у свідомості людей, правової поведінки. Слід підкреслити, що правова культура молоді є водночас як самостійним правовим феноменом, так і частиною правової культури суспільства. Дослідження даного питання все більше набуває актуальності в сучасних умовах, адже підвищення рівня правової культури та освіченості молоді є одним із перспективних шляхів підтримання у суспільстві сталості і духовної безпеки, втілення ідей рівності і недискримінації, підтримання соціальної справедливості тощо. Формування правосвідомості та правової культури здійснюється протягом усього процесу соціалізації особистості. Тому сьогодні очевидно постає проблема підвищення правової свідомості та культури всього населення України загалом та молоді зокрема, оскільки побудова демократичної, соціальної, правової держави і відповідного громадянського суспільства є без цього примарною.

Ключові слова: правова культура, молодь, правосвідомість, соціальна держава.

Питання функціонування та розвитку демократичної, соціальної правової держави, вивчення актуальних проблем сьогодення нерозривно пов'язані із формуванням та дослідженням правової культури громадян. Дана проблематика не є новою в науковому дискурсі, однак окремі питання й досі лишаються малодослідженими та не знайшли власної практичної реалізації.

Проблема правової культури не випадково актуалізується в умовах сучасної України. Наразі це пов'язано, по-перше, з процесом формування національної правової системи. Окрім того, дана тема нерозривно корелюється з процесами глобалізації та євроінтеграції. Адже їх основу становить формування глобальної та європейської правової культури, у зв'язку з чим виникає питання про їх зміст та співвідношення з національними правовими культурами.

Дослідження проблеми формування правової культури молоді є актуальним на сьогоднішній день. Поступовий розвиток громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави, проведення демократичних реформ неможливе без високої правової культури суспільства, усіх його соціальних груп. Водночас сучасні умови розвитку українського суспільства, пов'язані з повномасштабною війною та складними обставинами життя значної частини населення, загострюють проблеми, пов'язані із цим, що породжує необхідність дослідження проблематики правової культури молоді, яке логічно розпочати із визначення базових понять, яким власне є і правова культура молоді.

Реалізація проголошеної в Конституції України мети формування демократичної, соціальної, правової держави залежить від багатьох передумов, серед яких – наявність високого рівня правової свідомості і правової культури. Саме на підвищення якісного стану цих чинників правової держави спрямовано процес правового виховання, особлива актуальність вивчення якого в сучасних умовах визначає появу публікацій, автори яких намагаються розкрити його сутність та зміст. Проблеми формування правової культури досліджували М. Алексєєв, І. Арістова, В. Бабкін, В. Головченко, О. Довгань, В. Костюк, В. Оксамитний, М. Орзих, В. Пилипчук, М. Подберезький, Л. Рабинович, О. Скакун, А. Скуратівський, С. Сливка, Н. Ткачова, В. Фурашев, І. Цвік, М. Щербань та багато інших [13].

Серед науковців, які займалися вивченням правової свідомості та правової культури відмітимо наукові праці В. Бабкіна, П. Білого, В. Дубровського, О. Дьоміної, Н. Оніщенко, Ю. Шемшученка та ін [7]. На сучасному етапі філософські аспекти даної проблеми досліджують А. Бичко, Г. Васянович, В. Жмир, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кузь, Л. Малишко, А. Меграшвілі, І. Миронюк, Ю. Римаренко, Ю. Руденко, З. Сергійчук, В. Табачковський, Т. Хорольська та ін. [4].

Мета статті – розкрити сутність поняття правової культури молоді, виділити її особливі характеристики, довести, що правова культура молоді є системоутворюючим фактором правової демократичної держави.

Методологічну базу дослідження склали загальнонаукові методи. За допомогою системного підходу було досліджено поняття правової культури молоді як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, складної динамічної системи. За допомогою діалектичного методу проаналізовано структуру поняття та зроблено висновок про центральні її складові елементи. Застосування функціонального методу дало можливість виявити особливості функцій правосвідомості, правової культури та принципів правового виховання молоді. Додатково, дослідження доповнене критичним осмисленням попередніх наукових здобутків з проблематики правової культури.

Реалії сьогодення актуалізують потребу цілеспрямованого формування, стимулювання, позитивного соціального розвитку правової культури всіх громадян, особливо – молоді. Саме в цей віковий період йде активний процес становлення соціальної зрілості, визначаються ціннісні орієнтації особистості, вибір сенсу життя, формуються ідеали та прагнення до самоідентифікації, самодетермінації. Також цьому віковому періоду притаманні й такі вікові особливості, як індивідуалізм, відкритість негативним впливам, вузький практицизм [5].

З соціологічної точки зору молодь – це особлива велика соціально-демографічна група, яку виділяють на підставі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану, соціально-психологічних особливостей [10].

Згідно законодавства України, молодими громадянами вважаються особи віком від 14 до 35 років. Як підкреслює у своєму дослідженні А. Ткачук, вони складають понад 22 % населення країни. Нижня межа віку молоді – 14 років – визначається моментом набуття часткової цивільної дієздатності, можливістю брати участь у трудових, сімейних та інших правовідносинах, що можна розглядати як початок систематичної правової соціалізації молоді. Зростання верхньої межі – з 28 до 35 років – пояснюється об'єктивними процесами в житті і розвитку людства: продовженням тривалості життя в цілому, розширенням меж середнього і старшого віку, продовженням терміну навчання і соціально-політичної адаптації, стабілізації сімейно-побутового статусу молодих людей тощо. У межах вказаних вікових рамок молоді люди відрізняються психофізіологічними характеристиками, рівнем освіти, ступенем громадянської зрілості, економічної самостійності тощо [12].

У «Стратегії державної молодіжної політики у сфері формування правової культури сучасної української молоді» зазначається, що необхідність наукової розробки проблеми формування правової культур сучасної української молоді становить, насамперед, загальносуспільний практичний інтерес,

задоволення якого неможливе без ґрунтовного методологічного і теоретичного аналізу проблеми та обумовлено сучасним рівнем розробки даного питання у молодіжній сфері. Зокрема:

1) у науковій літературі донині немає одностайності і достатньо обґрунтованого підходу до термінологічного, понятійного і категоріального визначення тезаурусу «правової культури», що обумовлено складністю і змістовною багатогранністю зазначеної категорії;

2) зростання рівня злочинності безпосередньо корелює з низьким рівнем правової культури молоді, що є індикатором загальносуспільної системи сформованості правової культури сучасного українського суспільства;

3) найважливішою ознакою правової держави є високий рівень правової культури громадян в соціумі, формування і сталість якого визначається залученістю молоді до власної правової самореалізації;

4) однією з умов формування високого рівня правової культури молоді є правове виховання і навчання. Правове виховання молоді нерозривно пов'язане і реалізується через правову освіту – безпосереднє отримання знань. Правове навчання є способом зовнішнього вираження і організації передачі теоретичного правового матеріалу до об'єкту і суб'єкту виховання;

5) недостатній рівень правової культури молоді пояснюється тим, що в даний час питання правової культури не знаходять достатнього відображення в освітньому процесі;

б) гострою є проблема дбайливого ставлення до найціннішого ресурсу нації – її молодого покоління, оскільки негативне ставлення до потреб молодіжного становлення в усіх країнах світу, включаючи країни Європейського Союзу, становить реальну загрозу соціальній цілісності, гармонії і стабільності розвитку України як держави [2].

Усебічний аналіз феномену «правова культура» засвідчує відсутність у науковій літературі комплексного визначення цієї категорії. Водночас спільним у змісті всіх визначень правової культури виступають такі характеристики, як дотримання правил поведінки, наявність моральних переконань, володіння правовими знаннями та вміння їх застосувати, наявність відповідальності особи за власну поведінку, усвідомлення правових цінностей, смислів і настанов [5].

Як зазначає у своєму дослідженні О. Чебикін, на сьогоднішній день можна умовно виділити кілька найбільш змістовних та поширених підходів до аналізу правової культури.

По-перше, спроба визначити правову культуру, виходячи зі специфіки змісту її ознак та компонентів. У межах цього напрямку фахівці С. Алексєєв, Д. Бойко, Л. Мелєх, В. Сальников, О. Скакун та інші розглядають правову культуру як:

- правовий феномен, особливе соціальне явище, яке охоплює всю сукупність найважливіших компонентів юридичної реальності;
- знання особою законодавства, усвідомлення змісту і спрямованості законів, формування поваги до них та активні дії, зорієнтовані на його здійснення;
- єдність внутрішнього – настанови на особистісну цінність права і зовнішнього – правомірної поведінки;
- соціальне явище, результат функціональної взаємодії суб'єктів права, що забезпечує створення регулюючих еталонів поведінки у вигляді правових норм.

По-друге, визначення умов, які розкривають особливість правової культури в різних видах діяльності особистості (І. Коваленко, Л. Мелєх, О. Міхно, Є. Назаренко, М. Подберезький, Н. Ткачова та ін.), тобто правова культура вивчається в межах певної професійної діяльності: педагог, правоохоронець, суддя, журналіст тощо. Так, наприклад, правова культура вчителя – відносно стійке структурне поєднання розумово-вольових і морально-психологічних інтегрованих між собою складників, які, злагоджено і гармонійно взаємодіючи, проявляються у світоглядно-освітній, професійно-педагогічній діяльності і приватному житті.

По-третє, правова культура розглядається у віковому аспекті (Д. Бойко, Е. Гавриш, А. Долгова, В. Дубровський, О. Колосова, О. Никитина, Л. Ніколаєва, О. Певцова, М. Рябенко, Л. Твердохліб та ін.). Так, О. Колосова вважає, що правова культура дитини – «це поліфункціональне особистісне утворення, яке народжується внаслідок формування основ правосвідомості та навичок саморегуляції правової поведінки на основі ціннісно-мотиваційного ставлення до суспільних норм життя» [14].

Правова культура є складовою загальної культури як суспільства, так і особистості. Вона як різновид загальної культури представляє собою систему цінностей, накопичених людством у сфері права, і належить до правової реальності суспільства. Правова культура суспільства характеризується ступенем розвитку і юридичної захищеності прав і свобод особистості, ідеальності нормативного регулювання суспільного життя, рівнем правової свідомості суспільства, станом правопорядку і засобом його підтримання [14].

Враховуючи вищезгадане, у науковій літературі розрізняють правову культуру суспільства в цілому і правову культуру особи. Правова культура особи передбачає достатній рівень правових знань, повагу особи до правових цінностей, високий рівень правосвідомості, а також усвідомлену необхідність

та внутрішню переконаність виконання приписів нормативно-правових актів у всіх без винятку життєвих ситуаціях [7].

Правова культура особистості як конкретного носія певної культури суспільства визначається рівнем її такої соціалізації, ступенем засвоєння та використання нею правових положень. Вона передбачає не тільки знання та поняття права, але і відповідні правові судження та практичні дії, певну діяльність у сфері права згідно із рівнем суспільної правосвідомості, станом законності, законодавства і юридичної практики, а також міри обізнаності особи у положеннях чинного законодавства, навичках користування знаннями при виконанні норм права [14].

Аналіз теоретичного осмислення поняття правової культури показав, що правова культура суспільства, у свою чергу, має на увазі аналіз всього правового життя суспільства, всієї правової дійсності з точки зору правосвідомості і правової активності суспільства, ступеня прогресивності правових норм і юридичної діяльності. Правова культура суспільства є частиною його загальної культури і характеризується такими факторами: реальною потребою в праві; станом законності і правопорядку в країні; ступенем розвиненості в суспільстві юридичної науки і юридичної освіти; рівнем досконалості законодавства і станом правосвідомості населення і посадових осіб; співвідношенням загальнолюдського і національного в праві; ефективністю діяльності правозастосовчих органів і захищеністю прав особистості тощо.

Правова культура суспільства характеризує якісний стан правового життя соціуму: рівень розвитку законодавчої бази; наявність системи законодавчих, виконавчих і правоохоронних органів; ступінь виконання вимог правових норм у всіх сферах життєдіяльності суспільства; ставлення суспільства до законів, до їх дотримання, до підтримання правопорядку тощо [8].

Виходячи з визначень правової культури суспільства і правової культури особи, приходимо до висновку, що ці два поняття є взаємозалежними. Чим більше освічених у правовому відношенні громадян, тим вищою буде правова культура даного суспільства [7].

Науковці виділяють наступні складові поняття «правова культура»: а) право, правовідносини, правосвідомість, законність і правопорядок; б) правова поведінка, правова соціалізація, правове виховання, правове мислення, правова активність, що походять із правової системи і являють собою специфічний прояв у сфері формування та розвитку відповідної свідомості індивіда; в) правосвідомість і правове мислення, правове виховання, правомірна поведінка, правова активність; г) правосвідомість, система правових норм і відносин, сукупність суб'єктів права, система правового виховання і правової освіти, режим законності і правопорядку [14].

Говорити про поняття правової культури можна, лише виходячи з комплексного аналізу її елементів. Першим показником, що її характеризує, є рівень правових знань. Правові знання є тим підґрунтям, на якому формується правова свідомість особистості. Вони допомагають співвідносити свої вчинки і поведінку інших із вимогами законів, коригувати свою поведінку, змінювати її у правильному напрямі.

Невід'ємним елементом індивідуальної правової культури в науковій літературі традиційно вважається повага до права, заснована на усвідомленні соціальної цінності права як регулятора суспільних відносин, засобу їх удосконалення і перетворення.

Ставлення до права, як і позитивні правові знання, являє собою елемент правосвідомості. Із цієї причини у структурі ставлення до права прийнято виділяти два рівні: психологічний та ідеологічний. Перший пов'язаний значною мірою з емоційним сприйняттям правової дійсності. Другий характеризується існуванням свідомих, систематизованих засад у судженнях про правові явища і процеси, у розумінні сутності права, його соціальної цінності, щодо виконання його вимог.

Світоглядні позиції завжди поєднуються з моральною культурою особистості, яка є якісною характеристикою морального розвитку та моральної зрілості особистості, що виявляється на трьох рівнях:

- 1) культура моральних почуттів, яка є виразом здатності особи до співчуття, співпереживання, милосердя;
- 2) культура етичного мислення як раціональна складова частина моральної свідомості, що виражається у знанні моральних цінностей, вимог суспільства, у здатності людини свідомо обґрунтувати цілі й засоби діяльності, здійснювати обґрунтований моральний вибір;
- 3) культура поведінки, через яку реалізуються поставлені й прийняті моральні цілі та здійснюються вчинки відповідно до етикетних вимог, правил [5].

Сприйняття права людиною реалізується через розуміння законодавчих правил. Тому необхідною умовою, яка уможливило краще розуміння законодавчих процесів, підвищує правову культуру громадян, у тому числі молодого покоління є засвоєння основ правознавства в освітньому процесі загальної середньої школи та закладів вищої освіти. Об'єктивною і однією з необхідних умов побудови незалежної української держави з власним державним устроєм, соціальними відносинами і правовою системою є формування здорового і повноцінного духовного світу людини, особливо молоді. Ґрунтовно вивчаючи конституційні положення, молодь повинна добре знати як власні права і свободи, так і чітко усвідомлювати обов'язки перед суспільством, маючи сформовану правову свідомість та правову культуру.

Структуру правової свідомості людини складають: правова ідеологія, що охоплює сукупність принципів, теорій, концепцій, які формуються внаслідок наукового узагальнення правового розвитку суспільства, правова психологія, що акумулює сукупність правових почуттів, емоцій, оцінок, настроїв, домінуючих у суспільстві, що виявляються у громадській думці.

Своєю чергою, елементом правової свідомості виступає правова ідеологія як певна сукупність поглядів, що ґрунтуються на правових знаннях і досвіді. Рівень правової культури, на наше переконання, визначається рівнем правової свідомості, ступенем її розвиненості й довершеності.

Основними показниками рівня правової культури можна вважати:

- право, що відповідає вимогам справедливості та свободи;
- рівень правосвідомості громадян і посадових осіб, їх переконаність діяти відповідно до вимог правових приписів;
- рівень культури творення та реалізації права;
- якість роботи правоохоронних і правозастосовних органів та посадових осіб;
- якість системи законодавства, рівень законності й правопорядку.

Правова культура включає в себе як теоретичну, так і практичну складові. До теоретичного аспекту відноситься юридична освіта та діяльність науковців у сфері юриспруденції. Практична ж складова включає в себе правотворчу, правозастосовну та правореалізуючу діяльність [3].

На думку Г. Попадинця, правова культура існує декількох видів і поділяється таким чином:

1. За суб'єктивним складом:

- правова культура суспільства – охоплює усі правові явища у динаміці їх розвитку, характеризується та визначається станом загальної культури населення, якістю національного законодавства, існуванням гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, рівнем правосвідомості, станом правопорядку, законності та юридичної практики;
- правова культура окремих колективів або соціальних груп – своєрідне поєднання правової культур суспільства та правової культури окремих осіб, які утворюють ці колективи;
- правова культура особи – похідна від правової культури суспільства залежить від досвіду особи, рівня її освіти, наявності правових навичок і правомірної поведінки. Відповідно правова культура особи складається з правової свідомості, правових знань, правових переконань, правової поведінки, діяльності з реалізації норм права, правових почуттів та передбачає її соціально-правову активність, нетерпимість до протиправної діяльності.

2. За рівнями та глибиною пізнання правових явищ:

- побутова – характеризується невисоким рівнем узагальнення правових знань, які використовуються особами у повсякденному житті, у міру реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків;
- професійна – притаманна особам, які спеціально займаються правовою діяльністю, мають глибоке знання законодавства, правильне розуміння принципів права і механізму правового регулювання, професійне ставлення до права та практики його застосування;
- теоретична – формується у науковців-правознавців як сукупність наукових знань про сутність права, механізм правового регулювання.

Ці різновиди правової культури формуються у процесі правового виховання населення шляхом набуття позитивних уявлень, поглядів, цінностей, почуттів та емоцій.

3. За характером існування:

- відкрита – тобто така, що взаємодіє з іншими правовими культурами, сприймаючи її надбання;
- закрита – правова культура, яка уникає взаємодії з іншими правовими культурами, вважаючи власні надбання як єдино правильними.

4. За характером прояву:

- зовнішня правова культура – це юридична діяльність та її наслідки;
- внутрішня – це особисті переконання, почуття та уявлення про правові категорії.

Традиційно правову культуру прийнято поділяти на дві окремі категорії: правову культуру особи і правову культуру суспільства.

Правова культура особи – це властивість, що характеризується загальною повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і умінням їх виконувати.

Структура правової культури особи включає:

- правову освіченість (інформованість) – знання правових норм (пізнавальний, інформаційний аспект), презумпція знання закону;
- поважне ставлення до права – переконаність у необхідності і соціальної корисності правових норм, «віра в право», вироблення орієнтацій на правові цінності і настанови, на використання правових засобів задоволення потреб та інтересів;

– уміння підкорити свою діяльність вимогам правових норм – правомірно поводитися, реалізовувати суб'єктивні права і юридичні обов'язки, користуватися правовим інструментарієм – законами та іншими актами.

Зміст правової культури особи включає:

- правосвідомість;
- правове мислення;
- правомірну поведінку;
- правову активність.

Правова культура суспільства – це сукупність чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку, структура якої є не лише багатоаспектною, а й багатогранною, яка складається з багатьох елементів [9].

Як зазначає С. Стеценко, під правовою культурою молоді слід розуміти складову її загальної культури, що відображає систему усвідомлення правових цінностей, сприйняття права як реального регулятора суспільних відносин, знань про свої права та обов'язки і загалом ставлення до правових явищ [11].

На основі аналізу наукової літератури можна виокремити три основні напрями формування правової культури, відповідні основним її компонентам – когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний, також етапи:

- цілеспрямоване формування правових знань і понять; вироблення правових переконань;
- формування етико-правових настанов;
- виховання правових почуттів;
- формування активної соціально-правової позиції [5].

Як зазначає С. Болтівець, правова культура молоді людини взаємопов'язана з правовою культурою суспільства, де засобами законодавства, створеного державою, молода людина реалізує власну свободу волі. Перехідний характер, зумовлений психофізіологічними особливостями та мікросоціальними умовами вікового розвитку, є своєрідною рисою правової культури молоді.

Аналіз інструментів та методів оцінки рівня сформованості правової культури молоді, дозволяє класифікувати їх за приналежністю до суб'єктів виховання: виховання в сім'ї, виховання в навчальному закладі та професійного виховання. У цілому рівень розвитку правової культури молоді зумовлюється сукупністю суспільних відносин та рівнем їх динамізму.

До основних складових, важливих для оцінки рівня сформованості правової культури молоді, належать правові знання, правова свідомість, духовне багатство молоді особи, її правова поведінка, що включає дії, які зумовлюють правові наслідки. Структурна модель інструментів та методів оцінки рівня сформованості правової культури молоді включає визначення ефективності правового навчання та виховання, підходів до формування правової культури молоді, сформованості правової культури молодих людей шляхом використання потенціалу навчальних дисциплін, оптимального поєднання теоретичного та практичного навчання, розроблення та застосування навчально-методичного забезпечення [1].

Аналізуючи правову культуру молоді в контексті феномена соціальної держави як об'єкт правових досліджень, слід зазначити, що це дуже важливий чинник сучасного державотворення та правотворення. Дане твердження базується на особливостях правової культури молоді порівняно з правовою культурою інших соціальних груп. Зазначене виявляється в тому, що молоді притаманні більші мобільність та динамічність, в неї одночасно співіснують прагнення до законослухняної поведінки та готовність порушувати закон заради вигоди; серед молоді більшою мірою зростають незадоволення існуючим у галузі права порядком та невіра у торжество закону; у формуванні правової культур молоді суттєву роль відіграють особистісний чинник та належність до певної соціально-майнової групи, що впливає на її ідентичність [11].

Стаття 1 Конституції України [6] проголошує, що Україна є незалежна, демократична, соціальна і права держава. Основний Закон фактично визначає національну ідею українського народу – побудувати демократичну правову державу, яка б відповідала кращим державотворчим традиціям західноєвропейських країн. Основною передумовою реалізації визначеного завдання є формування якісно нового рівня правової культури громадян, який би відповідав умовам демократичної правової держави.

Без високого рівня правосвідомості кожного окремого громадянина України реалізація цілей, проголошених Конституцією, є неможливою. На нашу думку, правова культура є засадничим етапом у процесі державотворення, вона сприяє становленню правової системи та громадянського суспільства в державі, адже лише на основі високорозвинутого громадянського суспільства та верховенства права можливо побудувати справжню демократичну державу із правосвідомим населенням [7].

Говорячи про чинники правової культури в Україні, ми першочергову увагу звертаємо на історичні та політичні фактори, які формують її відповідно до особливостей як державного регулювання, так і розвитку населення країни. Наша держава досить довго визрівала як самостійна політико-правова одиниця на карті світу, важко та суперечливо протистояла різним доленосним викликам на цьому шляху.

Так вже склалося, що українська національна ідентичність є складною і неоднорідною, а тому правова свідомість українського суспільства характеризується розшарованістю, багатонаціональністю, значним майновим розшаруванням, а відтак наявністю різних рівнів правової культури. Ще одним, суттєвим, на наш погляд, чинником у формуванні правосвідомості суспільства є територіальна неоднорідність. Цей чинник притаманний українському народу ще з часів Київської Русі та є особливо відчутним у теперішній час складної сучасної геополітики, і це повинно наскрізно червоною ниткою проходити через усі державні програми розвитку, а неврахування цього коштує, як правило, нових потрясінь. Відомо, що кожен регіон України в певний історичний період розвивався під впливом різних держав та відповідно до умов і стандартів пануючої влади. Тому об'єктивно склалася неоднорідна ситуація на українських землях, зумовлена дещо різною самосвідомістю та світосприйняттям [3].

На сьогоднішній день існує багато різних підходів до визначення поняття «правова культура молоді», які ґрунтуються на загальних ознаках дефініції правової культури та підкреслюють її особливості. З позицій інтегративного підходу правова культура молоді постає як цілісний динамічний соціальний феномен, який складається з таких основних елементів: права як регулятивної нормативно-ціннісної системи, правосвідомості як відображення правових нормативів і цінностей у свідомості людей, правової поведінки. Слід підкреслити, що правова культура молоді є водночас як самостійним правовим феноменом, так і частиною правової культури суспільства. Дослідження даного питання все більше набуває актуальності в сучасних умовах, адже підвищення рівня правової культури та освіченості молоді є одним із перспективних шляхів підтримання у суспільстві сталості і духовної безпеки, втілення ідей рівності і недискримінації, підтримання соціальної справедливості тощо. Формування правосвідомості та правової культури здійснюється протягом усього процесу соціалізації особистості. Тому сьогодні очевидно постає проблема підвищення правової свідомості та культури всього населення України загалом та молоді зокрема, оскільки побудова демократичної, соціальної, правової держави і відповідного громадянського суспільства є без цього примарною.

References

1. Болтівець С. Розвиток правової культури молоді у сфері індивідуальної свободи. *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 черв. 2022 р.)*. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 31–35.
Boltivets, S. (2022). Rozvytok pravovoi kultury molodi u sferi indyvidualnoi svobody [Developing the legal culture of young people in the individual freedom area]. *Osobystist ta suspilstvo v tsyfrovu eru: psykholohichni vymir (do 25-richchia Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» ta 175-richchia Odeskoj shkoly prava) – Personality and society in the digital era: the psychological dimension (to the 25th anniversary of the National University «Odesa Law Academy» and the 175th anniversary of the Odessa School of Law) : Proceedings of the 3rd International Conference (Odesa, 24.06.2022)*. Odesa, Ukraine: National University «Odesa Law Academy». 31–35.
2. Болтівець С. Стратегія державної молодіжної політики у сфері формування правової культури сучасної української молоді. Інформаційні матеріали. URL: <https://dismp.gov.ua/stratetiia-derzhavnoi-molodizhnoi-polityky-u-sferi-formuvannia-pravovoi-kultury-suchasnoi-ukrainskoi-molodi-informatsijni-materialy/> (дата звернення: 25.05.2023)
Boltivets, S. Stratehiia derzhavnoi molodizhnoi polityky u sferi formuvannia pravovoi kultury suchasnoi ukrainskoi molodi. Informatsiini materialy [Strategy of the State Youth Policy in the field of legal culture formation of modern Ukrainian youth. Information materials]. Retrieved from: <https://dismp.gov.ua/stratetiia-derzhavnoi-molodizhnoi-polityky-u-sferi-formuvannia-pravovoi-kultury-suchasnoi-ukrainskoi-molodi-informatsijni-materialy/>
3. Варава І., Темченко Я., Григоренко М. Формування правової культури молоді як суспільно-правова проблема: теоретичний і практичний аспекти. *Молодий вчений*. 2022. № 101. С. 1–5.
Varava, I., Temchenko, Ya., Hryhorenko, M. (2022). Formuvannia pravovoi kultury molodi yak suspilno-pravova problema: teoretychni i praktychni aspekty [Formation of youth legal culture as a social and legal problem: theoretical and practical aspects]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*. 101. 1–5.
4. Гусенко А. Поняття та сутність правової культури студентів. *Педагогіка. Наукові праці*. 2016. Вип. 258. С. 27–30. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2016/270-258-5.pdf> (дата звернення: 23.05.2023)
Husenko, A. (2016). Poniattia ta sutnist pravovoi kultury studentiv [The concept and essence of students' legal culture]. *Pedahohika. Naukovi pratsi – Pedagogy. Scientific works*. 258. 27–30. Retrieved from: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2016/270-258-5.pdf>

5. Зубчевська С. Правова культура як запорука формування правової відповідальності молоді. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 67. Т. 1. С. 34–37.
Zubchevska, S. (2019). Pravova kultura yak zaporuka formuvannia pravovoi vidpovidalnosti molodi [Legal culture as a key to the formation of legal responsibility of young people]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. 67. 1. 34–37.
6. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. URL: [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80)
Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 30. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Макарова О., Крилова Ю. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2015. Вип. 30. С. 104–108.
Makarova, O., Krylova, Yu. (2015). Problemy formuvannia pravovoi kultury v ukrainskomu suspilstvi [Problems of forming a legal culture in Ukrainian society]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Ser. 18 : Economy and law*. 30. 104–108.
8. Підлісний Є. Правова культура суспільства, особистості та соціальної групи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 3(2). С. 241–246.
Pidlisnyi, Ye. (2018). Pravova kultura suspilstva, osobystosti ta sotsialnoi hrupy [Legal culture of the society, individual and social group]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu V. O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of the Mykolaiv National University of V. O. Sukhomlynskyi. Pedagogical sciences*. 3(2). 241–246.
9. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 782. С. 123–128.
Popadynets, H. (2014). Pravova kultura yak vazhlyvyi element pravovoi systemy Ukrainy [Legal culture as an important element of Ukraine's legal system]. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Legal sciences*. 782. 123–128.
10. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник / за ред. С. А. Щудло, Т. М. Романіва, І. Л. Мірчук. Дрогобич: Вимір, 2007. 283 с.
Shchudlo, S. A., Romaniva, T. M., Mirchuk, I. L. (2007). *Sotsiologhiia: kurs lektsii : navchalnyi posibnyk [Sociology: a course of lectures: a textbook]*. Drohobych, Ukraine: Vymir. 283.
11. Стеценко С. Правова культура молоді в контексті побудови соціальної держави. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : збірник наукових праць Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого*. Харків : Право, 2012. №3(13). С. 153–157.
Stetsenko, S. (2012). Pravova kultura molodi v konteksti pobudovy sotsialnoi derzhavy [Legal culture of young people in the context of building a welfare state]. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politologiia, sotsiologiia – Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Ser.: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology : collection of scientific works of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise*. Kharkiv, Ukraine: Pravo. 3(13), 153–157.
12. Ткачук А. Правосвідомість молоді як системоутворюючий фактор правової держави. *Альманах права*. 2012. Вип.3. С. 288–292.
Tkachuk, A. (2012). Pravosvidomist molodi yak systemoutvoriuiuchy faktor pravovoi derzhavy [Legal awareness of young people as a systemic factor of the state of law]. *Almanakh prava – Almanac of law*. 3. 288–292.
13. Уханова Н. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2. С. 156–166.
Ukhanova, N. (2019). Pravova kultura molodi v Ukraini [Legal culture of young people in Ukraine]. *Informatsiia i parvo – Information and law*. 2. 156–166.
14. Чебикін О. Я., Булгакова В. О. Психологічні основи правової культури та умови її корегування: монографія. Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2019. 162 с.
Chebykin, O. Ya., Bulhakova, V. O. (2019). *Psykhologichni osnovy pravovoi kultury ta umovy yii korehuvannia: monohrafiia [Psychological foundations of legal culture and conditions for its correction: a monograph]*. Odesa, Ukraine: TOV «Leradruk». 162.

Bryzhko M.

ORCID 0009-0005-5919-887X

Graduate student of the Department Pedagogy and Methodology
Teaching History and Social Studies,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mile: mr.bryzhko@gmail.com

LEGAL CULTURE OF YOUTH: A DEFINITIONAL ANALYSIS

The purpose of the article is to reveal the essence of the concept of legal youth culture, to highlight its specific characteristics, and to prove that legal culture of youth is a systemic factor of a rule-of-law democratic state.

Methodology. The methodological basis of the study was formed by general scientific methods. Using a systematic approach, the we investigated the concept of legal culture of young people as an integral set of elements in the totality of relations and connections between them, a complex dynamic system. Using the dialectical method, the we analyses the structure of the concept and draws a conclusion about its central constituent elements. The application of the functional method made it possible to identify the specific features of the functions of legal consciousness, legal culture and the principles of legal education of young people. Additionally, the article is supplemented by a critical reflection on previous scientific achievements on the issues of legal culture.

The scientific novelty of the article is expressed in the comprehensive characterization of the «legal culture of youth» definition. Based on the synthesis of the main approaches to understanding the legal culture of society, we identify the main features of the concept of legal culture of youth, define its peculiarities as a dynamic socio-legal phenomenon, and outlines the understanding of legal consciousness as a central element of legal culture and a key component of the formation of a modern democratic state.

Conclusions. Today, there are many different approaches to the «legal culture of youth» definition which are based on the general features of the definition of legal culture and emphasize its specific features. From the standpoint of an integrative approach, legal culture of young people appears as a holistic dynamic social phenomenon consisting of the following main elements: law as a regulatory normative and value system, legal consciousness as a reflection of legal norms and values in the minds of people, and legal behavior. It should be emphasized that the legal culture of young people is both an independent legal phenomenon and a part of the legal culture of society. The study of this issue is becoming increasingly relevant in modern conditions, as raising the level of legal culture and education of young people is one of the promising ways to maintain sustainability and spiritual security in society, to implement the ideas of equality and non-discrimination, to support social justice, etc. The formation of legal awareness and legal culture is carried out throughout the entire process of socialization of the individual. Therefore, today there is a clear problem of raising the legal awareness and culture of the entire population of Ukraine in general and young people in particular, since the construction of a democratic, social, rule-of-law state and the relevant civil society is illusory without this.

Keywords: legal culture, youth, legal consciousness, social state.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Т. В. Янченко